

Waarom is geschreven Afrikaans makkelijker voor Nederlandstaligen dan andersom?

Renée van Bezooijen, Afdeling Taalwetenschap, Radboud Universiteit Nijmegen, Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen, r.v.bezooijen@let.ru.nl

Charlotte Gooskens, Scandinavische Studies, Universiteit van Groningen, Postbus 716, 9700 AS Groningen, c.s.gooskens@rug.nl.

1. Inleiding

Wanneer sprekers van verwante talen met elkaar willen communiceren, kunnen ze kiezen uit drie mogelijkheden: de ene spreker gebruikt de taal van de ander, beide sprekers gebruiken een derde taal of beide sprekers gebruiken hun eigen taal. De derde vorm van communicatie, die in de internationale literatuur ook wel “semi-communication” (Haugen 1966) of “receptive multilingualism” (Braunmüller & Zeevaert 2001) wordt genoemd, heeft veel voordelen, in ieder geval aan de productiekant. Taalgebruikers vinden het veel makkelijker om zichzelf in hun moedertaal uit te drukken dan in een later aangeleerde taal. Wat zijn echter de effecten aan de receptiekant? Hoeveel moeite kost het luisteraars om te begrijpen wat er wordt gezegd of lezers om te begrijpen wat er wordt geschreven? Deze vraag leidde in de vijftiger jaren tot een aantal studies van de onderlinge begrijpelijkheid van Indianentalen in de Verenigde Staten (o.a. Pierce 1952). Later volgden studies van andere verwante talen, zoals Spaans en Portugees (Jensen 1989), Slovaaks en Tsjechisch (Budovičová 1987) en de Scandinavische talen (o.a. Maurud 1976; Bø 1978; Börestam 1987; Zeevaert 2004).

Tot nu toe is de meeste aandacht uitgegaan naar de begrijpelijkheid van gesproken taal, maar er is ook wat onderzoek gedaan naar de begrijpelijkheid van geschreven taal. Van Bezooijen & Gooskens (2005) onderzochten de begrijpelijkheid van geschreven Afrikaans voor 20 Nederlandstalige taalstudenten. Ze maakten gebruik van een variant van de clozetest waarbij woorden uit de tekst werden gehaald en in alfabetische volgorde boven de tekst werden geplaatst (zie paragraaf 2.1.2). 81,8% van de items werd correct in de tekst teruggeplaatst. Dezelfde teksten werden ook in het Fries aangeboden, en dit leverde het veel lagere percentage van 50,3 op. Het verschil in begrijpelijkheid kon in verband worden gebracht met enkele linguïstische maten. De Friese teksten bevatten meer woorden die niet verwant waren met de corresponderende Nederlandse woorden (‘non-cognates’) dan de Afrikaanse teksten. Daarnaast was de relatie van de Friese woorden die wel verwant waren met de corresponderende Nederlandse woorden (‘cognates’) minder transparant dan bij de Afrikaanse woorden.

Ook de hier gepresenteerde studie richt zich op de begrijpelijkheid van geschreven Afrikaans voor Nederlandse lezers. Nu wordt echter de symmetrie van de informatieoverdracht onderzocht. We wilden, in andere woorden, graag weten of Afrikaanstalige lezers evenveel van een Nederlandse tekst begrijpen als Nederlandstalige lezers van een Afrikaanse tekst. Bovendien hebben we de studie uitgebreid in die zin dat we ook een referentieconditie hebben opgenomen om de prestaties van de lezers beter te kunnen interpreteren. De Afrikaanstalige en Nederlandstalige lezers deden dus zowel een clozetest voor hun eigen taal (T1) als voor de andere taal (T2). Ten slotte hebben we in plaats van taalstudenten, die misschien wel een speciaal talent hebben om hun onbekende talen te

begrijpen, middelbare scholieren als proefpersonen ingezet. Met onze studie hoopten we antwoorden te vinden op de volgende drie vragen:

- (1) Hoe goed begrijpen Nederlandstalige proefpersonen zonder kennis van het Afrikaans geschreven Afrikaans?
- (2) Hoe goed begrijpen Afrikaanstalige proefpersonen zonder kennis van het Nederlands geschreven Nederlands?
- (3) Door welke linguïstische factoren kan een mogelijke asymmetrie in begrijpelijkheid worden verklaard?

2. Tekstbegrip

2.1 Methode

De Nederlandstalige proefpersonen die aan de studie hebben deelgenomen, bestonden uit 32 middelbare scholieren (11 jongens en 21 meisjes). Ongeveer de helft was afkomstig uit (de omgeving van) Zwolle in de provincie Overijssel, de andere helft kwam uit Den Haag in de provincie Zuid-Holland. Allen zaten in het voorlaatste jaar van het vwo. Hun gemiddelde leeftijd was 16,0 jaar. Ze verklaarden geen actieve en geen, of op zijn hoogst een zeer oppervlakkige, passieve kennis te bezitten van het Afrikaans. Allen hadden het Nederlands als moedertaal.

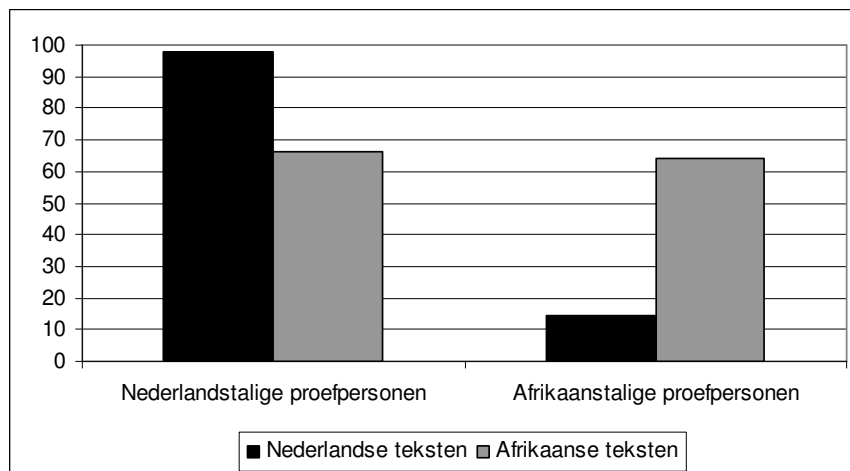
De Afrikaanstalige proefpersonen waren 33 leerlingen (20 jongens en 13 meisjes) van een Afrikaanstalige middelbare school. Zij kwamen uit Hennenman en omgeving in de provincie Vrystaat. In het Zuid-Afrikaanse schoolsysteem gaan alle kinderen naar hetzelfde type middelbare school. Er wordt gedifferentieerd doordat elk vak op twee niveaus kan worden gekozen. De leerlingen die deelnamen aan ons onderzoek volgden minstens vier vakken op het hoogste niveau. Dit geeft toegang tot de universiteit. Hun gemiddelde leeftijd was 16,9 jaar. Ze verklaarden geen actieve en geen, of op zijn hoogst een zeer oppervlakkige, kennis te bezitten van het Nederlands. Allen hadden het Afrikaans als moedertaal.

Tekstbegrip werd vastgesteld op basis van twee Nederlandse krantenartikelen met een gemiddelde moeilijkheidsgraad¹. Het ene artikel ('de dating tekst') ging over relatiebureaus en bevatte 329 woorden, het andere ('de feministentekst') beschreef het beeld van vrouwen dat wordt opgeroepen door moderne muzikzenders en bevatte 317 woorden. Tekstbegrip werd vastgesteld door middel van een variant van de clozetest². In beide teksten werden willekeurig vijf zelfstandige naamwoorden, vijf zelfstandige werkwoorden, vijf bijvoeglijke naamwoorden en vijf bijwoorden uit de tekst gehaald en in alfabetische volgorde boven de tekst geplaatst. Vervolgens werden de twee teksten in het Afrikaans vertaald en werd dezelfde behandeling toegepast op dezelfde 20 woorden³. De proefpersonen kregen 10 minuten de tijd om de woorden op de correcte plaats in de tekst terug te plaatsen. Het percentage correct teruggeplaatste woorden werd als maat genomen voor tekstbegrip.

Het experiment bestond uit drie blokken. In het eerste blok beantwoordden de proefpersonen een aantal vragen over hun persoonlijke achtergrond. In het tweede blok voerden ze de clozetest uit voor T2, dat wil zeggen Afrikaans in het geval van de Nederlandstalige proefpersonen en Nederlands in het geval van de Afrikaanstalige proefpersonen. Het derde blok bestond uit dezelfde taak voor T1. De helft van de proefpersonen kreeg eerst de feministentekst en daarna de datingtekst, de andere helft kreeg de omgekeerde volgorde⁴.

2.2 Resultaten

Om te bepalen hoe goed Nederlandstaligen geschreven Afrikaans begrijpen en hoe goed Afrikaanstaligen geschreven Nederlands begrijpen (de eerste en tweede onderzoeksvraag) hebben we geteld hoeveel items correct werden teruggeplaatst in de tekst. Om een grotere stabiliteit te verkrijgen hebben we de gegevens voor de twee teksten samengenomen. De resultaten zijn te zien in Figuur 1. Uit de figuur kan worden opgemaakt dat de Nederlandstalige proefpersonen over de hele linie de clozetest beter hebben uitgevoerd dan de Afrikaanstalige proefpersonen, maar dat beide groepen beter hebben gepresteerd voor T1 dan voor T2.⁵ Er zijn twee indicaties dat de Nederlandse teksten moeilijker waren voor de Afrikaanstalige lezers dan de Afrikaanse teksten voor de Nederlandstalige lezers. In de eerste plaats zijn de verschillen tussen T1 en T2 groter bij de Afrikaanstalige proefpersonen (64.1% - 14.3% = 49.8%) dan bij de Nederlandstalige proefpersonen (97.7% - 66.5% = 31.2%). Het verschil, getoetst door middel van een *t*-toets voor onafhankelijke steekproeven, is significant op het 1% niveau. In de tweede plaats waren er vier Nederlandstalige proefpersonen die heel goed (minstens 18 van de 20 items correct) presteerden voor zowel T1 als T2, terwijl dergelijke proefpersonen in de Afrikaanstalige groep ontbraken. Geen enkele van de zeven Afrikaanstalige proefpersonen die alle 20 items correct had in T1 had meer dan vijf items correct in T2. Op grond van deze uitkomsten voelen wij ons gewettigd te concluderen dat de begrijpelijkheid van geschreven Afrikaans en Nederlands asymmetrisch is: het lezen van Nederlands is moeilijker voor Afrikaanstaligen dan het lezen van Afrikaans voor Nederlandstaligen.

Figuur 1. Resultaten van de clozetest. Percentage correct teruggeplaatste items voor de Nederlandse en Afrikaanse teksten door Nederlandstalige en Afrikaanstalige proefpersonen

3. Linguïstische relaties

Teneinde de derde onderzoeksvraag *Door welke linguïstische factoren kan een mogelijke asymmetrie in begrijpelijkheid worden verklaard?* te kunnen beantwoorden, hebben we dezelfde zeven linguïstische maten uitgerekend als in het eerdere onderzoek van Van Bezooijen & Gooskens (2005)

met taalstudenten. De twee maten die de sterkste relatie vertoonden met tekstbegrip zullen in dit paper worden besproken: het percentage ongerelateerde woorden en de transparantie van de gerelateerde woorden.

4.1 Methode

Als eerste stap in de linguïstische analyse werden de twee versies van de teksten opgelijnd. Oplijnen houdt in dat corresponderende woorden zoveel mogelijk worden gepaard, met af en toe een kleine aanpassing in de woordvolgorde. Om een goed beeld te krijgen van de begripsproblemen van lezers hebben we de teksten in beide richtingen opgelijnd. De oplijning van de Afrikaanse teksten met de Nederlandse teksten weerspiegelt het perspectief van de Nederlandstalige lezer en de oplijning van de Nederlandse teksten met de Afrikaanse teksten weerspiegelt het perspectief van de Afrikaanstalige lezer. De procedure kan worden toegelicht aan de hand van een voorbeeld. De Nederlandse tekst bevatte de zinsnede *De Nederlandse maatschappij*. Dit correspondeerde in de Afrikaanse vertaling met *De Nederlands samenleving*. De woorden *maatschappij* en *samenleving* zijn niet gerelateerd. Als een lezer wordt geconfronteerd met een ongerelateerd woord in de T2-tekst zal dit in het algemeen tot een begripsprobleem leiden. In dit geval echter niet, in ieder geval niet bij de Nederlandse lezer. Die zal geen enkel probleem hebben om het Afrikaanse woord *samenleving* correct te interpreteren. Dat komt doordat in het Nederlands het woord *samenleving* bestaat als synoniem van *maatschappij*. Bij het oplijnen van de *Afrikaanse* tekst met de Nederlandse tekst is in het Nederlands het woord *maatschappij* vervangen door *samenleving*. Dit is in onze ogen een legitieme verandering. Het woord *samenleving* had immers even goed in de oorspronkelijke Nederlandse tekst kunnen staan als het woord *maatschappij*. Bovendien heeft de Nederlandse lezer er geen weet van wat er in de Nederlandse tekst stond. Het enige wat telt is wat er in het lexicon van de Nederlandse lezer is opgeslagen. Daarentegen hebben we bij het oplijnen van de Nederlandse tekst met de Afrikaanse tekst de beide woorden laten staan. Immers in het Afrikaans heeft het woord *samenleving* niet het woord *maatschappij* of iets dergelijks als synoniem. Voor de Afrikaanstalige lezer leidt het ongerelateerde woord *maatschappij* waarschijnlijk wel tot begripsproblemen. Op grond van de twee oplijningen hebben we het percentage ongerelateerde woorden berekend en de transparantie van de gerelateerde woorden. Deze twee maten worden hieronder toegelicht.

Percentage ongerelateerde woorden

Als een woord in een onbekende taal geen enkele vormelijke relatie vertoont met een woord met een vergelijkbare betekenis in de eigen taal, dan kan de betekenis van dit woord niet worden afgeleid. Een voorbeeld is het Afrikaanse *boude* en het Nederlandse *billen*. In ons onderzoek hebben een mogelijke relatie met een derde taal buiten beschouwing gelaten. In de eerste plaats hebben we de aanwezige kennis van andere talen niet gemeten en ten tweede weten we niet in hoeverre proefpersonen hun kennis van andere talen hebben ingezet in de taak. Wel hebben we bij het oplijnen rekening gehouden met het bestaan van synoniemen (zie boven). Het percentage ongerelateerde woorden in de opgelijnde teksten zou een belangrijke indicator moeten zijn van de begrijpelijkheid van de teksten.

Transparantie gerelateerde woorden

De meeste gepaarde woorden in de opgelijnde teksten zijn aan elkaar verwant. We hebben de transparantie van de relatie voor de lezers geschat op basis van onze eigen intuïties als taalgebruiker. We hebben daarbij de volgende gradaties onderscheiden:

- Relatie volledig transparant (0 punt)

Wanneer twee gerelateerde woorden precies dezelfde vorm hebben in het hedendaags Afrikaans en Nederlands, kan het herkennen van de relatie geen enkel probleem vormen. In dit geval wordt aan het woordpaar 0 punt toegekend. Een voorbeeld is het woord ‘uitbuiting’, dat identiek is in de beide talen.

- Relatie redelijk transparant (1 punt)

We kenden 1 punt toe als de verschillen tussen corresponderende woordvormen zo gering waren dat aangenomen kan worden dat de lezer weinig problemen heeft om de relatie te doorzien. Het gaat in de meeste gevallen om een verschil in één of hoogstens twee letters. Een voorbeeld is Ned. *zeventig* en Afr. *sewentig*.

- Relatie redelijk ontransparant (2 punt)

We kenden 2 punt toe als gerelateerde woorden zo veel van elkaar verschilden dat niet-linguïstisch onderlegde lezers redelijk veel moeite zullen hebben te zien dat er sprake is van een relatie. Meestal zijn meerdere letters verschillend. Een voorbeeld is Afr. *seuntjie* en Ned. *zoontje*.

- Relatie volledig ontransparant (3 punt)

In sommige gevallen hebben twee historisch gerelateerde woorden synchroon zo weinig gemeenschappelijk dat het (vrijwel) onmogelijk moet zijn voor een niet-linguïstisch getrainde lezer om te zien dat ze iets met elkaar te maken hebben. Een voorbeeld is Afr. *hê* en Ned. *hebben*.

De transparantie van de Afrikaanse woorden voor de Nederlandstalige lezers is geschat door de eerste, Nederlandstalige auteur. Haar scores zijn vergeleken met de onafhankelijke scores van een tweede Nederlandstalige taalkundige.⁶ Het percentage identieke scores was 90,1 en de correlatiecoëfficiënt .92. Op basis van deze uitkomsten hebben we besloten dat de scores van de eerste scoorder voldoende betrouwbaar waren om als basis te dienen voor de verdere analyses. Voor het schatten van de transparantie van de relatie tussen gerelateerde woordparen vanuit het perspectief van de Afrikaanstalige lezers heeft de tweede auteur samengewerkt met een moedertaalspreker van het Afrikaans.⁷ De gemiddelde transparantiescore kan variëren tussen 0 and 3.

4.2 Resultaten

Omdat inhoudswoorden (zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, telwoorden, zelfstandige werkwoorden) belangrijker zijn voor tekstbegrip dan functiewoorden (lidwoorden, voegwoorden, voorzetsels, voornaamwoorden, hulpwerkwoorden, partikels, bijwoorden) werden de twee linguïstische maten afzonderlijk voor deze twee woordcategorieën uitgerekend. De resultaten voor de eerste maat, het percentage ongerelateerde woorden, zijn te zien in Tabel 1.

Tabel 1. Percentage ongerelateerde woorden vanuit het perspectief van de Afrikaanstalige lezer en vanuit het perspectief van de Nederlandstalige lezer, opgesplitst naar functiewoorden, inhoudswoorden en alle woorden samen.

Afrikaanstalige lezer			Nederlandstalige lezer		
functie	inhoud	alle	functie	inhoud	alle
17,7	16,9	17,3	0,8	3,7	2,1

De percentages in Tabel 1 maken duidelijk dat de Afrikaanstalige lezers met een aanzienlijk groter aantal ongerelateerde woorden werden geconfronteerd dan de Nederlandstalige lezers. Ongelateerde woorden zijn van groot belang voor tekstbegrip, omdat ze per definitie onbegrijpelijk zijn en een enkel onbegrepen woord kan een hele zin, een hele paragraaf of zelfs een hele tekst onbegrijpelijk maken. In de oorspronkelijke teksten was het aantal ongerelateerde woorden natuurlijk symmetrisch. De asymmetrie in Tabel 1 heeft te maken met het al dan niet voorkomen van synoniemen in T1 die overeenkomen met het corresponderende woord in T2. Waarom is er in dit opzicht zo'n groot verschil tussen de twee talen?

Een eerste oorzaak is gelegen in het relatieve aantal ongerelateerde *inhoudswoorden* dat bij het oplijnen vervangen kon worden. Vanuit het perspectief van de Nederlandstalige lezer kon 81,3% van alle ongerelateerde woorden worden vervangen door een aan het Afrikaanse woord gerelateerd Nederlands synoniem. Het gaat hierbij om woorden als Ned. *maatschappij* (oorspronkelijke woord) > Ned. *samenleving* (synoniem) gerelateerd aan Afr. *samenlewing*. Omgekeerd kon vanuit het perspectief van de Afrikaanstalige lezer niet meer dan 27,9% worden vervangen door een aan het Nederlands gerelateerd synoniem. Het een en ander heeft ondermeer te maken met het tijdstip waarop het Afrikaans zich van het Nederlands heeft afgesplitst. Het Nederlands heeft veel doubletten waarvan het ene element een relatief recente lening is (meestal vanuit het Frans, Engels of Duits) en het andere endogeen. Het Afrikaans heeft vaak alleen de oudere vorm, bijvoorbeeld (eerste attestatie in het Nederlands tussen haakjes) Ned. *café* (1897) < Frans / *kroeg* (1588) versus Afr. *kroeg*. Dat de ouderdom van woorden vaak een rol speelt, blijkt ook uit andere voorbeelden in de tekst, zoals Ned. *lol* (1897) / *plezier* (1574) versus Afr. *plesier*. Vergeleken met het Nederlands zijn er in het Afrikaans meer restricties geweest op lenen:

Because of the perceived threat to the separate identity of Afrikaners *vis-à-vis* their English-speaking compatriots, there is a longstanding fear of those international loanwords with cognate forms in English such that they are now regarded as dispensable anglicisms with preference being given to indigenous synonyms. (Donaldson 1994: 503).

Vanwege deze historische en taalpolitieke ontwikkelingen zal de Nederlandstalige lezer met minder onbekende inhoudswoorden in Afrikaanse teksten worden geconfronteerd dan de Afrikaanstalige lezer in Nederlandse teksten.

Het lagere percentage ongerelateerde *functiewoorden* vanuit het perspectief van de Nederlandstalige lezer (0,8%) vergeleken met dat van de Afrikaanstalige lezer (17,7%) heeft een andere oorzaak. Dit heeft te maken met het feit dat relatief veel meer functiewoorden in de Afrikaanse teksten via een paradigmatische relatie geïnterpreteerd konden worden (23,7%) dan in de

Nederlandse teksten (0%). Het Afrikaanse voornaamwoordelijk systeem is erg gereduceerd vergeleken met het Nederlandse systeem. In het Nederlands zijn er bijvoorbeeld twee vormen voor de eerste persoon meervoud van het persoonlijk voornaamwoord, namelijk *wij/we* voor de onderwerpsvorm en *ons* voor de objectsvorm. Het Afrikaans heeft alleen *ons* voor beide naamvallen. Afrikaans *ons* zal de Nederlandstalige lezer bekend voorkomen vanwege de paradigmatische relatie met *wij* in zijn eigen taal, terwijl de Afrikaanstalige lezer geconfronteerd zal worden met het Nederlandse *wij* dat geen gerelateerde vorm heeft in het Afrikaans. Er zijn veel meer van dit soort voorbeelden te geven.

De resultaten voor de tweede linguïstische maat, de mate van transparantie van de gerelateerde woorden, zijn te vinden in Tabel 2. Het is te zien dat de woorden gemiddeld genomen transparanter waren vanuit het perspectief van de Nederlandstalige lezer dan vanuit het perspectief van de Afrikaanstalige lezer. Dit geldt apart voor de inhoudswoorden en de functiewoorden en ook voor alle woorden samen. De verschillen, getoetst met een *t*-toets voor onafhankelijke steekproeven, waren significant op het .05 niveau.⁸ Een van de oorzaken is de spelling. De Afrikaanse spelling levert weinig problemen op voor de Nederlandstalige lezer, terwijl er verschillende aspecten van de Nederlandse spelling zijn die de Afrikaanstalige lezer in de war kunnen brengen. Een duidelijk voorbeeld is het foneem /ei/, dat, als het teruggevoerd kan worden op de West-Germaanse lange *i*, in het Afrikaans als *y* wordt geschreven en in het Nederlands als *ij*. De letter *y* zal door de meeste Nederlandstalige automatisch geïnterpreteerd worden als een alternatieve spelling voor *ij*, terwijl de Afrikaanstalige lezer de neiging zal hebben de *ij* te interpreteren als een klinker gevolgd door een medeklinker. De asymmetrie wordt weerspiegeld in de asymmetrische transparantiescores voor woordparen zoals Afr. *byna* (0 punt voor de Nederlandstalige lezer) en Ned. *bijna* (1 punt voor de Afrikaanstalige lezer). Een vergelijkbare asymmetrie is te vinden in de spelling van het foneem /x/. De Afrikaanse spelling met *g* is ook in het Nederlands te vinden, en zal daarom automatisch correct worden geïnterpreteerd. Voor de Afrikaanstalige lezer is de Nederlandse spelling met *ch* compleet obscuur. Dit wordt weerspiegeld in de asymmetrische transparantiescores voor een woordpaar zoals Afr. *regte* (1 punt voor de Nederlandstalige lezer) en *rechte* (2 punten voor de Afrikaanstalige lezer).

Tabel 2. Gemiddelde transparantie van Nederlandse woorden voor Afrikaanstalige lezers en van Afrikaanse woorden voor Nederlandstalige lezers, opgesplitst naar functiewoorden, inhoudswoorden en alle woorden samen. Een hogere waarde geeft een lagere transparantie weer.

Afrikaanstalige lezer			Nederlandstalige lezer		
functie	inhoud	alle	functie	inhoud	alle
0,68	0,97	0,82	0,40	0,63	0,50

5. Conclusie

Een clozetest op basis van twee krantenartikelen met een gemiddelde moeilijkheidsgraad leverde hogere percentages correct op voor de Afrikaanse versies geïnterpreteerd door Nederlandstalige

lezers dan voor de Nederlandse versies geïnterpreteerd door Afrikaanstalige lezers. De teksten zijn op twee punten linguïstisch geanalyseerd om te zien of de gevonden asymmetrie kon worden verklaard. Beide linguïstische maten lijken een rol te kunnen spelen. De eerste maat is het percentage ongerelateerde woorden (alleen die gevallen in T2 waarvoor geen synoniem in T1 voorhanden is). De Afrikaanstalige lezer wordt met meer ongerelateerde, en dus onbekende en onbegrijpelijke, woorden geconfronteerd dan de Nederlandstalige lezer. Dit is een gevolg van het grote aantal inhoudswoorden dat in het Nederlands is geïmporteerd ná het tijdstip waarop het Afrikaans zich ontwikkelde en het verlies van veel Nederlandse functiewoorden in het Afrikaans. De tweede belangrijke factor is de transparantie van de verwantschap van de gerelateerde woorden, die hoger is voor de Nederlandstalige lezer dan voor Afrikaanstalige lezer. Dit heeft vooral te maken met eigenaardigheden van de Nederlandse spelling. Ook dit moet een effect hebben op de relatieve begrijpelijkheid.

In toekomstig onderzoek zullen we ons richten op de begrijpelijkheid van losse woorden. Een van de dingen die we verder uit zouden willen zoeken is of deleties een negatiever effect hebben op begrijpelijkheid dan inserties. In ons materiaal vonden we veel voorbeelden van syncope, zoals Afr. *eie* uit Ned. *eigen* en Afr. *teen* uit Ned. *tegen*. Wij hebben het idee dat het effect op begrijpelijkheid asymmetrisch is in die zin dat de Afrikaanstalige lezer meer last zal hebben van het verschil dan de Nederlandse lezer. Deze hypothese dient echter experimenteel te worden getoetst. We zijn ook geïnteresseerd in de intuïties van niet-linguïstische geschoolde taalgebruikers over plausibele klankcorrespondenties en hun rol in de schriftelijke communicatie tussen verwante talen. In hoeverre maken lezers gebruik van ‘silent speech’ bij het decoderen van onbekende woordvormen? Ons uiteindelijke doel is het ontwikkelen van een automatische afstandenmaat die een goede voorspeller is van de onderlinge verstaanbaarheid van paren van gerelateerde woorden in verwante talen en taalvariëteiten. Het zou om een communicatief relevante afstandenmaat moeten gaan, met het Levenshtein-algoritme (zie Heeringa 2004) als uitgangspunt.

Noten

¹ De moeilijkheidsgraad van de teksten is bepaald met de zogenaamde LIX-index (Björnsson 1968). Deze bestaat uit het gemiddelde aantal woorden per zin plus het percentage woorden dat langer is dan zeven letters. Teksten met een LIX-waarde van 35 tot 44 hebben een gemiddelde moeilijkheidsgraad. De gemiddelde LIX-waarde voor de twee Nederlandse teksten was 42.

² De clozetest is in 1953 door William Taylor ontwikkeld in de Verenigde Staten. Sindsdien is de test op grote schaal gebruikt voor het meten van het begrip van geschreven teksten. Soms worden de woorden boven de tekst geplaatst, zoals in onze studie, maar soms wordt het ook aan de proefpersonen overgelaten om zelf passende woorden te bedenken.

³ De Afrikaanse tekst is vertaald door een Afrikaanstalige taalstudent en gecorrigeerd door een Afrikaanstalige taalkundige.

⁴ Daarnaast scoorden de proefpersonen een aantal attitudeschalen. Hierop wordt in dit artikel niet ingegaan.

⁵ De middelmatige prestaties van de Afrikaanstalige proefpersonen voor hun eigen taal kan niet door een onvoldoende beheersing van het Afrikaans zijn veroorzaakt. Ze waren allen moedertaalsprekers van het Afrikaans, ze leefden in een overwegend Afrikaanstalige omgeving, ze gingen naar een Afrikaanstalige middelbare school en de school zelf behoorde tot de 25 beste scholen in de provincie. Bovendien bewijst het feit dat zeven leerlingen de maximumscore haalden (vier voor de datingtekst en drie voor de feministentekst) dat sommige proefpersonen wel degelijk in staat waren om de tekst foutloos uit te voeren. Het verschil tussen de Afrikaanstalige en Nederlandstalige proefpersonen kan ook niet worden toegeschreven aan een verschil in leeftijd of opleidingsniveau, aangezien ze op deze twee punten zorgvuldig gematcht

waren. Volgens hun docent zijn de Afrikaanstalige kinderen 'goed opgevoed en hul ontwikkeling is op standaard'. We hebben vooralsnog geen verklaring voor het geconstateerde verschil.

⁶ We danken Vincent van Heuven voor zijn hulp.

⁷ We danken Sulette Bruwer voor haar hulp.

⁸ Het was niet mogelijk om een *t*-test voor afhankelijke steekproeven uit te voeren omdat de Nederlandse teksten anders waren opgelijnd met de Afrikaanse teksten dan de Afrikaanse teksten met de Nederlandse teksten.

Literatuurlijst

- Bezooijen, R. van & C. Gooskens (2005), Intertalig tekstbegrip. De begrijpelijkheid van Friese en Afrikaanse teksten voor Nederlandse lezers, *Nederlandse Taalkunde* 10: 129-150.
- Björnsson, C. H. (1968), *Läsbarhet* [Leesbaarheid], Stockholm: Liber.
- Bø, I. (1978), *Ungdom og naboland* [Jeugd en naburig land], Stavanger: Rogalandsforskning (report 4).
- Börestam, U. (1987), *Dansk-svensk språkgemenskap på undantag* [De Deens-Zweedse taalgemeenschap als een speciaal geval], Uppsala: Uppsala Universitet.
- Braunmüller, K. & L. Zeevaert (2001), *Semikommunikation, rezepive Mehrsprachigkeit und verwandte Phänomene. Eine bibliographische Bestandsaufnahme* Arbeiten zur Mehrsprachigkeit – Folge B, nr. 19, Universität Hamburg.
- Budovičová, V. (1987), Literary languages in contact (A sociolinguistic approach to the relation between Slovak and Czech today), in J. Chloupek, J. Nekvapil et al. (reds.), *Reader in Czech sociolinguistics*: 156-175, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Donaldson, B. (1994), Afrikaans, in E. König & J. van der Auwera (reds.), *The Germanic languages*, London and New York: Routledge, 478-504.
- Haugen, E. (1966), Semicommunication: The language gap in Scandinavia, *Sociological Inquiry* 36: 280-297.
- Heeringa, W. (2004), *Measuring dialect pronunciation differences using Levenshtein distances*, Groningen: Groningen dissertations in linguistics (Grodil).
- Jensen, J. B. (1989), On the mutual intelligibility of Spanish and Portuguese, *Hispania* 72: 849-852.
- Maurud, Ø. (1976), *Nabospråksforståelse i Skandinavia. En undersøkelse om gjensidig forståelse av tale- og skriftspråk i Danmark, Norge og Sverige* [Onderlinge verstaanbaarheid van talen in Scandinavië. Een studie van het wederzijds begrip van geschreven en gesproken taal in Denemarken, Noorwegen en Zweden], Stockholm: Nordiska rådet.
- Pierce, J. E. (1952), Dialect distance testing in Algonquian, *International Journal of American Linguistics* 18: 203-210.
- Zeevaert, L. (2004), *Interskandinavische Kommunikation. Strategien zur Etablierung von Verständigung zwischen Skandinaviern im Diskurs* [Interscandinavische communicatie. Strategieën om de communicatie te verbeteren tussen Scandinaviërs in discourse]. Hamburg: Dr. Kovač.